

PROJECTE D'ACTUACIÓ DE L'OFICINA DE COORDINACIÓ I AVALUACIÓ ACADÈMICA (OCAA).

Jordi Pérez
(Juny de 1998)

INTRODUCCIÓ

Durant els curs 1998-99 la Universitat Pompeu Fabra (UPF) entrarà en l'àmbit de les Ciències de la Salut i de la Vida. Si bé aquesta proposta es concretarà amb la posada en marxa de la llicenciatura de Biologia, el projecte global de la UPF implica el desenvolupament d'altres estudis, on els de Medicina ocuparan també un lloc rellevant.

Així doncs, el projecte que presentem contempla el desenvolupament de diferents llicenciatures, i fins i tot diplomatures, totes elles dins del camp de les Ciències de la Salut i de la Vida, fent referència exclusiva a l'ensenyament de pregrau.

ELS ESTUDIS DE CIÈNCIES DE LA SALUT DEL FUTUR

És conegut l'interès per la qualitat de la docència dins els estudis de ciències de la salut, especialment en el camp de la Medicina, de la qual cosa donen fe l'existència de diverses revistes científiques sobre el tema. Tanmateix, no tenim constància d'un interès similar per la docència en d'altres llicenciatures.

Donat que la llicenciatura de Biologia que oferta la UPF està orientada a la biologia humana amb una clara aplicació sanitària (indústria i sistema sanitari i recerca biomèdica) pensem que les directrius més dinàmiques procedents del camp de l'ensenyament de la medicina poden ser extensibles a aquests nous estudis. Així doncs, acceptem el repte de ser capdavanters en la preocupació específica per l'excel·lència docent en el desenvolupament dels estudis de Biologia.

Qualsevol persona que reflexioni sobre el futur de l'ensenyament de les ciències de la salut ha de considerar les orientacions comunes que les autoritats sanitàries i educatives internacionals han proposat. Així doncs, les següents propostes i reflexions són coincidents amb les idees predominants expressades en diferents fòrums internacionals d'educació mèdica, resumides recentment en un interessant article (García-Barbero, 1995) i recollides majoritàriament en les conclusions d'una sessió de treball sobre la reforma dels plans d'estudis celebrada a casa nostra fa alguns anys (ACEM, 1991).

Política educativa

La política educativa ha de reflectir les necessitats de salut d'un país. Considerant això fóra necessari:

- Augmentar la cooperació entre els serveis educatius i els sanitaris o d'aplicació biomèdica
- Que els ens socials no universitaris (Col·legis professionals, associacions científiques, etc.) juguin un paper important en el disseny de la política educativa sanitària.
- Augmentar els vincles i la coordinació entre les diferents etapes educatives (pregrau, postgrau i formació continuada).
- Que les universitats dispensin una docència de la màxima qualitat, donada la seva importància en el desenvolupament dels projectes educatius.

Tipus de llicenciats

Les facultats que imparteixen estudis en ciències de la salut i de la vida han de formar professionals *novells* capaços de *desenvolupar-se* en *experts* en qualsevol de les branques en què es desenvolupa les professions sanitàries (Oriol-Bosch, 1977).

Així doncs, han de formar persones amb capacitat i habilitats per a progressar i per aprendre, amb uns coneixements i habilitats mínims que els puguin capacitar per desenvolupar les diverses possibilitats de la pràctica sanitària, incloent la indústria farmacèutica, l'assistència sanitària i la recerca biomèdica. No han de formar especialistes. (El punt 1 de les conclusions de l'ACEM al 1991 sobre els estudis de medicina també fa referència a aquest tema.)

Continguts del currículum

Els continguts del currículum poden ser molt diversos però sempre han de ser susceptibles a canvis en cas de necessitat. Tot i així qualsevol currículum:

- Ha de basar-se en les necessitats sanitàries del país. (A Catalunya disposem d'un estudi conjunt del CCECS, IES i ACMCB sobre aquest tema: Rodríguez i Pila, 1996.)

- Ha de tenir objectius educatius generals sobre coneixements, habilitats i valors que s'han de traduir en ***competències específiques*** susceptibles de ser avaluades. (A Catalunya existeix un estudi realitzat per l'ACEM sota demanda del CCECS i de l'IES on apareixen les competències que han d'assolir-se a les facultats de medicina. Aquest estudi sortirà publicat molt properament: Vallés, A.; Pérez, J. ; Caseras, X. i Gual, A., 1999)

- Ha d'assegurar que les competències no solament seran referents al diagnòstic i al tractament de malalties sinó també a la prevenció, la rehabilitació i la promoció de la salut tant de l'individu com de la comunitat.

- Ha de fomentar continguts referents a fets no suficientment contemplats en els currícula vigents i que avui dia esdevenen com a imprescindibles, com són l'*ètica, valors i aspectes legals* o les *habilitats de comunicació interpersonal (oral i escrita)*.

Estratègies educatives

Pensem que per optimitzar l'ensenyament necessitaríem implementar les següents estratègies educatives:

- L'aprenentatge basat prioritàriament en els coneixements ha de donar pas a aquell que fomenti les habilitats. Per sort, la majoria dels actuals nou currícula contempnen aquesta situació.

- L'ensenyament dels continguts prevists als currícula haurien de tenir la major integració possible, tant horitzontal (entre matèries que s'imparteixen en un mateix curs) com a vertical (entre cursos bàsics i aplicats). Quan en un centre s'imparteixin diversos estudis, tant de llicenciatures com de diplomatures, la integració entre ells esdevé fonamental. L'organització per matèries aïllades ha de donar pas a una altra que abordi problemes globals. Les matèries bàsiques haurien d'estar adreçades a les necessitats clíniques o aplicades dels futurs professionals.

- L'estudiant ha de tenir un contacte amb la realitat sanitària (assistencial, industrial i de recerca) en totes les seves aplicacions (promoció de salut, prevenció de malalties, diagnòstic i tractament, reinserció i rehabilitació) *el més aviat possible* dins el currículum.

- La formació a les facultats ha de capacitar per el treball en equip. S'haurien d'augmentar les oportunitats per a que la formació dels llicenciats o diplomats en qualsevol estudi de ciències de la salut i de la vida es realitzi conjuntament amb la d'estudiants d'altres llicenciatures o diplomatures sanitàries.

- S'han de reduir els continguts docents. Les activitats d'aprenentatge regulades dels alumnes *han de tenir una duració limitada*. Ja que s'ha de fomentar l'autoaprenentatge, hem de reservar hores per l'estudi individual dels estudiants. Així doncs, l'activitat docent total diària programada per la facultat no hauria de sobrepassar les cinc hores. Donat que el coneixement és il·limitat, es seleccionarien els continguts més rellevants.

Centres d'aprenentatge

S'han de diversificar els marcs on es desenvolupin els programes educatius. La formació de pregrau ha de tenir lloc no només en el típic hospital terciari universitari, sinó en tot tipus de centre de la xarxa sanitària d'una comunitat. Els centres d'atenció primària haurien d'ocupar un lloc destacat en l'ensenyament de la medicina i la indústria farmacèutica i d'altres serveis comuns sanitaris en els estudis de biologia humana.

Mètodes d'aprenentatge

L'ensenyament modern dels estudis en ciències de la salut implica un seguit de canvis respecte les metodologies d'aprenentatge:

- El tradicional aprenentatge passiu, basat en la lliçó magistral ha de donar pas a un de més actiu, principalment a través de la *resolució de problemes*.

- Per aconseguir l'anterior objectiu, fóra necessari organitzar molta activitat docent en petits grups i fomentar l'aprenentatge autònom per part de l'alumnat.

- L'estudiant ha d'adquirir hàbits d'aprenentatge per a tota la vida. Aquest punt *esdevé fonamental*. Ja que el coneixement biomèdic és creixent i moltes vegades efímer, és molt més important pel futur professional de qualsevol branca sanitària aprendre l'habilitat per adquirir els coneixements que no pas un coneixement concret.

Tipus de professorat

Amb les estratègies i mètodes d'aprenentatge apuntats es necessita un tipus de professorat molt diferent a la figura clàssica tradicional. Del professional que entra en un aula amb la màxima autoritat, que explica durant una hora a estudiants que prenen apunts en una actitud passiva i que posteriorment marxa fins el dia següent, hem de passar a **un professor tutor** que orienta per tal de resoldre problemes amb constant contacte amb l'alumne. Així doncs s'ha de canviar el rol del professor: de font d'informació a suport per facilitar l'aprenentatge.

Per tal d'aconseguir aquest tipus de professorat fóra necessari:

- *Formar els professors com a educadors i no solament com a informadors.* S'haurien d'assegurar activitats formatives, preferentment en forma de tallers, pel professorat.

- *Avaluar el rendiment del professorat a partir d'objectius precisos.*

- *Incentivar l'excel·lència docent.* Així com ja disposem de mecanismes per tal d'incentivar l'activitat de recerca dels professionals universitaris, encara resta pendent el tema relacionat amb la docència. Tot i les dificultats que pugui comportar, és importantíssim que l'interès per la docència i l'èxit en la mateixa per part del professorat quedin recompensats.

Avaluació del rendiment acadèmic dels alumnes

L'avaluació del rendiment acadèmic dels estudiants és un pas **fonamental** en qualsevol procés educatiu (Guilbert, 1989). És més, si volem que alguna cosa canviï és imprescindible canviar el procés d'avaluació. Els nostres estudiants estudiaran en funció dels sistemes d'avaluació que utilitzem.

Donada aquesta importància, els procediments i mètodes d'avaluació han de complir els seus objectius i han de tenir els requeriments psicomètrics i tecnològics pertinents.

L'avaluació del rendiment acadèmic, que ha de basar-se en **objectius educatius** clarament definits, **té cinc** grans objectius: millorar la docència, informar la institució sobre l'assoliment dels objectius, control social, mantenir l'equitat entre els alumnes i millorar el seu aprenentatge. Sovint, molts d'aquests objectius són oblidats i moltes vegades només es fa avaluació per tal de mantenir el control social (assegurar que els estudiants que superen les assignatures puguin desenvolupar amb èxit la seva tasca professional futura).

Per tal d'assegurar tots els objectius anteriors i a partir de les estratègies i metodologies educatives comentades, les avaluacions :

- Han de mesurar objectius docents prèviament definits. Així doncs, els criteris seran externs i previs (tots els alumnes podrien superar un examen i tots els alumnes podrien suspendre un examen) i **mai** tindran criteris interns a partir del rendiment del grup (un alumne no supera la prova pel seu rendiment sinó en funció del rendiment dels seus companys). Dissortadament, encara es fan avaluacions utilitzant criteris interns (la famosa "campana de Gaus").

- L'avaluació d'habilitats ha d'ocupar un lloc molt rellevant , ha de ser discriminativa i ha de tenir una contingència sobre la nota acreditativa de l'alumne proporcional al pes que tingui en nombre de crèdits.

- Donada la importància de l'avaluació en el procés docent, l'estudiant **ha de tenir la màxima** informació sobre tipus, mètodes i nombre d'avaluacions, així com sobre els criteris d'avaluació utilitzats. La informació posterior a la realització dels exàmens ha de ser exhaustiva. Els estudiants han **de tenir control** sobre els seus resultats.

- Els mètodes d'avaluació hauran de ser **els més** objectius possibles. Per les seves característiques especials, a les avaluacions de les habilitats dels estudiants de medicina, les *Avaluacions Clíniques Objectives i Estructurades (ACOE -"OSCE")* haurien de tenir un paper rellevant.

- Els estudiants no només haurien de tenir avaluacions acreditatives (sumatives) també s'haurien de fomentar les avaluacions formatives, aquelles adreçades a millorar tant l'aprenentatge de l'alumne com la docència del professor.

Benestar dels estudiants

Els estudis universitàries acostumen a ser una important font d'estrès que genera malestar en els estudiants. Paradoxalment, i tal com s'ha evidenciat en fòrums internacionals, els *currícula* dels estudis sanitaris, la missió dels quals és preparar professionals per a proporcionar salut, és una font importantíssima d'estrès (Coles, 1994). Sabem que una situació de pressura continuada pot conduir a trastorns psicològics o psiquiàtrics importants. Això és especialment afavorit quan la persona no pot predir ni controlar els esdeveniments.

Els professors de les facultats que imparteixin estudis en ciències de la salut i de la vida, com a professionals de la salut que són, no poden estar al marge del benestar dels seus alumnes i han d'intentar reduir al màxim totes aquelles situacions estresants que estiguin al seu abast.

Així doncs, cal augmentar la informació a l'alumne, fonamentalment en tot allò referent a l'avaluació del rendiment acadèmic, i fomentar les relacions interpersonals cordials. Mai un alumne ha de considerar un professor com una persona que pugui fer-li mal.

Per últim, sabem que un nombre considerable d'alumnes de qualsevol llicenciatura o diplomatura cada any necessitarien algun tipus d'orientació o ajut psicològic. Això ens porta a considerar molt útil l'existència d'algun servei professionalitzat que assegurés l'atenció als estudiants que el necessitessin.

L'OFICINA DE COORDINACIÓ I AVALUACIÓ ACADÈMICA (OCAA)

Considerant els anteriors principis, molts dels quals estan contemplats en diversos documents de la UPF, pensem que l'OCAA hauria de desenvolupar una sèrie de tasques imprescindibles per tal d'assegurar-los. Les directrius comentades permetrien una docència de màxima qualitat adreçada a la consecució d'uns llicenciats amb els requeriments necessaris per desenvolupar amb èxit les seves futures tasques professionals sanitàries.

L'OCAA hauria de garantir una correcta coordinació acadèmica, avaluaria els diferents objectius institucionals del centre, fomentaria metodologies docents pertinents i avaluaria el seu resultat, impulsaria sistemes i mètodes d'avaluació del rendiment acadèmic dels alumnes, fiables i vàlids, que potencien el seu aprenentatge, estimularia la formació tècnica del professorat i es preocuparia pel benestar de tots els membres de la comunitat universitària.

Així també, l'OCAA hauria de fomentar les relacions amb tots aquells professionals educatius dels altres centres de la UPF i de la resta d'universitats, hauria de convertir-se en una bústia educativa, per tal de rebre el màxim de suggeriments per part de la comunitat universitària i hauria de proporcionar ajut tècnic i d'assessorament als universitaris, tant professors com a alumnes.

Finalment, l'OCAA ha de ser un organisme actiu de recerca, impulsant i realitzant investigacions regulars sobre problemes educatius d'interès per la nostra facultat.

1. Coordinació acadèmica.

L'OCAA hauria de dedicar una bona part del seu temps en assegurar una correcta coordinació acadèmica de cara a assegurar el millor desenvolupament possible dels processos docents de la facultat. Coordinació per tal d'assegurar uns continguts docents pertinents sense repeticions excessives, una seqüenciació de l'activitat acadèmica adequada, una planificació acurada dels exàmens dels alumnes i, finalment, per assegurar criteris i mètodes d'avaluació del rendiment acadèmic compartits.

La coordinació docent, esdevé fonamental i prioritària, donat que el centre contempla estudis amb la màxima integració, tant horitzontal com vertical, dels continguts. En una primera etapa, solament amb els estudis de biologia, s'emfatitzarà en la coordinació horitzontal dins aquesta llicenciatura. Posteriorment, quan comencin altres estudis, es necessitarà posar l'èmfasi, tant en una coordinació horitzontal entre diversos estudis com a vertical dins les llicenciatures i diplomatures.

2. Avaluació dels objectius institucionals referents a la docència

Tot projecte educatiu nou ha d'especificar clarament els seus objectius i aquests han de ser avaluats per tal de verificar el seu grau d'assoliment. Així doncs, la tasca avaluadora de l'OCAA esdevé en prioritària i aquesta hauria de recollir informació referent a:

- *Indicadors d'accés dels estudiants* (itineraris educatius, nota d'accés, etc.)
- *Resultats del rendiment acadèmic dels alumnes* (èxit, fracàs, abandonaments, etc.)
- *Indicadors de la inserció laboral dels estudiants* (itineraris de postgrau, accés a la formació MIR o BIR, contractació laboral, etc.). Els indicadors unificats per llicenciats de diferents universitats, com és el cas de la prova MIR, aportaran informació molt rellevant.
- *Projectes docents innovadors*. Possiblement, a la facultat es desenvoluparan diversos projectes educatius que des d'un primer moment haurien d'avaluar per tal d'impulsar-los, millorar-los o substituir-los.
- *Satisfacció dels usuaris*. Si bé no de forma lineal, tenim constància que una docència de qualitat porta aparellada una positiva satisfacció per part dels estudiants. Regularment hauríem d'avaluar la satisfacció dels nostres alumnes i estudiar els seus possibles suggeriments per tal de millorar la docència.
- *Satisfacció dels professionals*. És habitual que les universitats registrin el grau de satisfacció dels seus estudiants, però no és freqüent que obtinguin dades referents a la satisfacció del cos de professorat. Un dels factors més associats a l'èxit d'un nou projecte educatiu és el grau de satisfacció envers aquest per part de les persones que han de portar-lo a terme.

3. Foment de metodologies docents de qualitat i avaluació d'aquestes

La creació d'un nou centre educatiu és una oportunitat magnífica per tal d'implementar metodologies educatives modernes i comprovar la seva eficàcia.

Sense renunciar a l'optimització de metodologies tradicionals, com és la classe magistral, la facultat hauria:

- D'anar progressivament avançant des de un aprenentatge passiu fins un de més actiu que impliqui resolució de problemes.
- De fomentar hàbits d'estudi individual i col·lectiu en els seus estudiants així com proporcionar eines que permetin l'autoaprenentatge.
- D'impulsar un sistema tutorial d'ensenyament, on els professors individuals fossin els responsables de l'itinerari docent al llarg de tota la carrera d'un nombre limitat d'alumnes. Pensem que en un primer estadi, per tal d'assegurar l'èxit d'aquesta experiència, fora necessari comptar amb un professorat motivat i voluntari.

És en aquest apartat on hem de senyalar el gran paper educatiu que poden jugar les noves tecnologies, principalment la informàtica. És evident que es podran implementar o, fins i tot, desenvolupar eines informàtiques que ajudin a assolir les tres fites anteriorment esmentades: ensenyament per resolució de problemes, estudi individual i autoaprenentatge i comunicació interpersonal en l'acció tutorial.

Òbviament, des del començament d'aquestes experiències s'avaluarien els seus resultats a partir dels objectius previstos.

4. Foment de sistemes d'avaluació, fiables i vàlids, que afavoreixin l'aprenentatge dels alumnes

Donada la importància d'aquest tema i que ja hem comentat a l'apartat sobre el futur dels estudis en ciències de la salut, hem d'assegurar que l'avaluació del rendiment acadèmic dels alumnes asseguri els seus cinc objectius educatius: informar la institució, millorar la docència, mantenir el control social, assegurant els estàndards adequats, garantir l'equitat entre els estudiants i afavorir el seu aprenentatge.

Ja que la facultat fomentarà un ensenyament integrat entre diverses matèries, les avaluacions globals i conjuntes seran freqüents i requeriran d'una dedicació molt intensa i acurada per part de diversos professionals.

Donat l'interès per l'ensenyament d'habilitats en la facultat, l'avaluació d'aquest serà prioritari. Es potenciaran les avaluacions pràctiques objectives i estructurades, força conegudes en l'ensenyament de la medicina (OSCEs).

Si bé l'ensenyament trimestralitzat a la UPF per problemes de calendari no ho afavoriria, hauríem d'impulsar avaluacions formatives, l'objectiu de les quals fora informar als professors i estudiants sobre els resultats d'aprenentatge d'aquests últims.

L'OCAA analitzarà tots els mètodes d'avaluació utilitzats a la facultat i informarà als professionals de la docència sobre la bondat psicomètrica d'aquests. Aquesta informació serviria per millorar i optimitzar les tècniques i sistemes d'avaluació.

5. Formació de professorat

Per tal d'assegurar les fites esmentades fins aquest moment, fora útil disposar d'un professorat format com a educador i no solament com a informador. L'OCAA organitzarà tallers i cursos de formació específics de diferents temes educatius, especialment en el camp de l'avaluació i dels mètodes actius d'aprenentatge.

6. Foment del benestar dels estudiants

Com hem comentat anteriorment, paradoxalment, els propis currícula dels estudis en ciències de la salut són una important font d'estrès que pot repercutir negativament en la salut mental dels estudiants. L'OCAA té com objectiu prioritari avançar cap a la màxima qualitat de la docència amb el *màxim benestar possible* dels estudiants. Hem de reduir totes les situacions estressants que estiguin al nostre abast i és per això que hem de fomentar la informació a l'alumne, especialment en tot referent a les seves avaluacions i les relacions interpersonals cordials.

Sabem, per pura probabilitat estadística, que un nombre determinat d'estudiants necessitaran algun tipus d'ajut psicològic durant els seus estudis. Pensem que, si bé no de forma imminent, haurien de pensar en la creació d'un servei professionalitzat d'assessorament i tractament psicològic dins la pròpia facultat. L'operativitat d'aquesta idea potser meditada amb calma, ja que existirien diverses possibilitats.

7. Relacions amb altres organismes educatius

L'interès per la *qualitat* de l'ensenyament, tant intrínsecament associat a la UPF, és compartit per moltes institucions universitàries. És per això que qualsevol experiència educativa amb èxit, tant nostra com procedent d'una altra universitat, ha de ser patrimoni de tota persona interessada en la docència. Així doncs, l'OCAA fomentarà les relacions amb els professionals educatius d'altres centres o institucions, des de la pròpia UPF fins a diverses associacions científiques.

8. Bústia de suggeriments i servei d'ajut tècnic

L'OCAA vol convertir-se també en una autèntica bústia de suggeriments que puguin millorar el nostre ensenyament. Per això, s'establiran contactes regulars amb els responsables docents de totes les assignatures dels diversos estudis i amb els representants dels alumnes.

L'OCAA ha d'oferir serveis a la comunitat universitària de la nostra facultat. Amb aquesta finalitat es crearà un centre de documentació relacionat amb temes educatius. Recordem l'existència d'algunes revistes molt prestigioses en el camp de l'educació mèdica.

Així també, la nostra oficina educativa hauria de prestar recolzament tècnic i d'assessorament a tot membre de la nostra facultat.

9. Recerca educativa

Finalment, l'OCAA hauria de ser un petit, però actiu, centre de recerca educativa. La investigació impulsada des de l'oficina acadèmica, hauria de permetre el coneixement de fets rellevants per anar millorant progressivament la qualitat de la docència desenvolupada per la facultat.

CONSIDERACIONS FINALS

Pensem que per desenvolupar amb èxit el projecte que acabem de presentar fóra necessari comptar amb el treball col·lectiu del màxim de professors possible i amb un mínim nucli de professionals especialment interessat per aquest tema. Sabem de les dificultats reals de dedicació i de recursos per assolir aquesta fita, tanmateix, pensem que fóra molt útil comptar des del començament amb una persona becària que aportés a les tasques de l'OCAA la màxima dedicació.

Esperem que aquestes reflexions puguin servir per a assolir una bona qualitat en els ensenyaments que començarem el proper curs a la nostra facultat mantenint el benestar tant dels nostres futurs alumnes com del nostre propi.

REFERÈNCIES

Associació Catalana d'Educació Mèdica .ACEM. (1991) Conclusions de la sessió de treball per a la reforma del pla d'estudis de la llicenciatura de medicina. Barcelona: Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears.

Coles, C. (1994) Medicine and stress. *Medical Education*, 28, 3-4.

García-Barbero, M. (1995) Medical education in the light of the World Health Organization Health for All strategy and the European Union. *Medical Education*, 29, 3-12.

Guilbert, J.J. (1989) *Guia pedagògica para el personal de salud*. Valladolid: OMS-ICE de la Universidad de Valladolid.

Oriol-Bosch, A. (1997) Nou model educatiu en els estudis de medicina (Conferència impartida a l'ACMCB amb motiu de la presentació d'un vídeo didàctic realitzat per la facultat de medicina i l'ICE de la UAB).

Rodríguez, M. i Pila, C. (Editors) (1996) *Les competències professionals en ciències de la salut. Escenari futur per a l'exercici de les professions sanitàries*. Barcelona: CCECC, IES, ACMCB i Fundació Parc Taulí.

Vallés, A.; Pérez, J.; Caseras, X. i Gual, A. (1999) Las competencias profesionales que ha de adquirir un estudiante de medicina durante los estudios de pregrado. *Educación Médica*, 2, 80-88.

Barcelona, 4 de juny de 1998